

HRVATSKA KULTURNA BAŠTINA U INTERAKCIJI I KONTEKSTU ODRŽIVOG RAZVOJA: IMPLEMENTACIJA U ODGOJ I OBRAZOVANJE

Marija Brajčić, Dubravka Kuščević

<https://orcid.org/0000-0002-2440-7724>

<https://orcid.org/0000-0002-4572-9933>

Filozofski fakultet u Splitu, Sveučilište u Splitu

Poljička cesta 35, 21000 Split, Hrvatska

mbrajcic@ffst.hr; kuscevic@ffst.hr

Primljen: 17. 12. 2021.

Prihvaćen: 5. 5. 2023.

Narodi i države grade svoj identitet na kulturnoj baštini koja u javnom prostoru postaje simbolom kolektivnog pamćenja društva. Kulturna baština oduvijek je bila shvaćena kao trag utjelovljenja nekog naroda u prostoru i vremenu odnosno u određenom povijesnom kontekstu. Također, kulturna baština i njeni spomenici usko su povezani s identitetom te redovito sadržavaju niz simboličkih poruka koje demonstriraju povijest i sudbinu naroda. Baština je jedan od važnih čimbenika u procesu globalizacije, točnije u očuvanju identiteta pojedinog naroda u tome procesu. Globalizacijski se proces odvija brzo i stoga se treba permanentno obrazovati o kulturnoj baštini koja je ujedno i važan faktor u prepoznavanju tradicije i identiteta jednog naroda. Kvalitetno obrazovanje jedan je od važnih ciljeva održivog razvoja, a ono ujedno podrazumijeva očuvanje i prezentaciju baštinskih sadržaja. U radu se istražuje povezanost između kulturne baštine, odgoja i obrazovanja i održivog razvoja.

ključne riječi: kulturna baština, identitet, održivi razvoj, učenici, kreativne industrije, kurikulum

Uvod

U pojmove koji su po svojim interdisciplinarnim određenjima i značenjima vrlo složeni svakako možemo ubrojiti i pojam kulturne baštine. Kulturnu baštinu i njen odnos prema društvu proučavaju različite

znanosti, od povijesti, povijesti umjetnosti, sociologije i antropologije do pedagogije te didaktike i metodika različitih područja koje nastoje baštinske sadržaje implementirati u odgoj i obrazovanje.

U suvremenim odgojno-obrazovnim kurikulumima, pogotovo međupredmetnih tema, baština može pronaći prostor unutar interdisciplinarnih odgojno-obrazovnih programa čiji je cilj obogaćivanje generičkih znanja i kompetencija izvan okvira pojedinačnih nastavnih predmeta. Međupredmetne teme predstavljaju integralni dio svakog predmetnog kurikuluma te sugeriraju povezivanje različitih nastavnih sadržaja i to na svim razinama obrazovanja. Mogućnosti za implementiranje sadržaja tema za održivi razvoj pruža u najvećoj mjeri međupredmetna tema ‘Održivi razvoj’ od prvog razreda osnovne škole do završnih razreda srednje škole. Interakcijsko ispreplitanje kulturne baštine, održivog razvoja te odgoja i obrazovanja smatramo nužnošću u obrazovanju 21. stoljeća.

Kvalitetno obrazovanje pretpostavlja formiranje osviještenih pojedinca koji prepoznaju vrijednosti kulturne baštine u globalizacijskim procesima 21. stoljeća. Očuvanje baštine važan je segment održivog razvoja ako želimo očuvati identitet naroda na nekom prostoru. Koncept održivog razvoja vezan uz kulturnu baštinu temelji se na kvalitetnoj podršci različitih odgojno-obrazovnih ustanova te različitih socijalnih politika i sustava vrijednosti u zajednici. Razina odgojno-obrazovne podrške povezana je sa stavovima i uvjerenjima koja su djeca i mladi stekli upravo u predškolskom i školskom okruženju. U tom smislu izražena je potreba u planiraju, razradi, primjeni i vrednovanju učinkovitih strategija koje će omogućiti promicanje održivog razvoja kulturne baštine, pogotovo u odgoju i obrazovanju djece i mladih.

Ako kulturnu baštinu želimo zaštititi te ostaviti u naslijeđe onima koji dolaze poslije nas, važno je uvažavati održivi razvoj u zaštiti kulturne baštine te takve sadržaje uvrstiti u proces podučavanja i učenja već od najranije dobi. Drugim riječima, kao jedna od bitnih kompetencija 21. stoljeća u pripremi djece i mladih za izazove koje novo vrijeme donosi je osposobljavanje učenika za shvaćanje problematike održivog razvoja što bi trebao postati jedan od ciljeva na svim razinama procesa odgoja i obrazovanja. O održivom razvoju i zaštiti baštine Maroević razmišlja na slijedeći način:

»Održivi razvoj u zaštiti kulturne baštine je kontrolirani razvoj, ograničen tako da ne izaziva njezinu degradaciju. On predstavlja poznavanje resursa baštine, njihovo iskorištavanje do odredivih granica i ograničavanje razvoja u cilju njihova očuvanja.« (Maroević, 2001, 235)

U *Projektu hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava za 21. stoljeće* kojega je definirala Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo prosvjete i sporta, ističe se sljedeće:

»Sustav odgoja i obrazovanja pridonosi osobnom razvoju svakog pojedinca, osposobljava za kvalitetan život, aktivno i odgovorno sudjelovanje u zajedničkim vrijednostima ljudskog života i stvaralaštva te pridonosi napretku zemlje u svim područjima znanstvenog, društvenog, gospodarskog i kulturnog djelovanja i stvaranja.« (*Projekt hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava za 21. stoljeće*, 7)

Kulturna baština prioritetno predstavlja zajedničku vrijednost i može pridonijeti napretku zemlje. Za očuvanje baštine na tragu održivog razvoja potrebno je osposobiti djecu i mlade da o baštini razmišljaju u kontekstu održive budućnosti. Baštinski kapital potiče razvoj gospodarskog kapitala te utječe na probitak svake zemlje, ako zemlja koja baštinu posjeduje razmišlja o njenom očuvanju što je pogotovo važno danas u kontekstu održivog razvoja kada je uz čovjeka i baština ugrožena djelovanjem klimatskih promjena i drugim problemima koji utječu na njeno propadanje. U općeobrazovnim sustavima učenici bi trebali steći temeljna znanja koja se odnose na baštinske sadržaje, no isto tako trebali bi razviti svijest o vezi između održivog razvoja i baštine, održivog razvoja i gospodarskog napretka, održivog razvoja, turizma i kulturne baštine, kao i održivog razvoja i zaštite baštine, pri čemu je potrebno zamijeniti obrazovanje koje je utemeljeno na činjenicama obrazovanjem koje potiče djecu i mlade na rješavanje problema i primjenu znanja u konkretnim situacijama. Upravo osvještavanjem i povezivanjem navedenih sadržaja na svim razinama odgoja i obrazovanja (od predškolskih ustanova do fakulteta) možemo očekivati da će mladi u budućnosti biti obrazovani i usvojiti znanja o kulturnoj baštini i njenoj održivosti te shvatiti da je za nacionalni razvoj zaštita kulturnih dobara prioritet.

Isto tako potrebno je istaknuti kako je poznavanje kulturne baštine povezano s razvojem identiteta jer baština posjeduje niz simboličkih značenja koje demonstriraju povijest i sudbinu naroda. Nacionalni ponos i tradicija u suvremenom globaliziranom društvu sve su više ugro-

ženi, a kako bi narod na nekom prostoru sačuvao svoj identitet, nužno je da sačuva svoju baštinu.

O vrijednosti baštine: Kulturne dimenzije i značenja baštine

Kada se govori o baštini najčešće se ističe kako ona predstavlja materijalne i duhovne produkcije pojedinaca ili skupina koje su naslijeđene, koje je potrebno očuvati za buduće generacije. Baština se najčešće dijeli na materijalnu i nematerijalnu baštinu (Dallen, 2011). O baštini se razmišlja u kulturno-antropološkom kontekstu, kao o naslijeđu ljudskog roda te se smatra kako joj ne pripadaju samo ono prirodno-izvorno i od čovjeka kulturno-stvoreno nego i ono što je stvoreno u interakciji prirode i kulture (Cifrić, 2010).

Materijalna baština u *Konvenciji za zaštitu svjetske prirodne i kulturne baštine* iz 1972. godine, koju su usvojile države članice UNESCO-a, obuhvaća spomenike i lokalitete te skupine građevina koji imaju antropološku i etnološku vrijednost i to povijesnu ili estetsku te arheološku i znanstvenu. Konvencija definira prirodne i kulturne lokalitete koji potencijalno mogu biti uvršteni na Popis svjetske baštine. U navedenoj konvenciji tri su glavne odrednice koje definiraju kulturnu baštinu, a to su spomenici, skupine građevina i znamenita mjesta (nalazišta). Spomenike predstavljaju materijalni ostatci koji imaju iznimnu univerzalnu umjetničku, povijesnu ili znanstvenu vrijednost, kao što su slikarska i kiparska djela, arhitektura ili strukture arheološkog karaktera. Također se u spomenike ubrajaju i sačuvani natpisi u kamenim ulomcima i stambene pećine. Skupine građevina predstavljaju materijalni ostatci koji su jedinstveni i koji svojim smještajem u krajoliku ostvaruju zanimljivu vrijednost, dok nalazišta (lokaliteti) predstavljaju kombinirana djela čovjeka ili prirode i čovjeka, dakle područja koja također imaju iznimna značenja (Cattaneo i Trifoni, 2006).

Kada se govori o nematerijalnoj baštini ona se najčešće odnosi na znanja i vještine, mentalne manifestacije, izraze i prakse kojima komunicira neka zajednica i kojih se drže članovi tih zajednica (Cominelli i Greffe, 2012). To uključuje prikaze kreativnih djelatnosti ljudi koji su naslijeđeni od prethodnih generacija i koji se smatraju značajnima i vrijednima za čuvanje u zajednicama te prenose budućim generacijama

(Pereira Roders i Van Oers, 2011). Nematerijalna baština podrazumijeva, npr., zanate, folklor, različite profesije tradicionalnoga tipa, narodne festivale, predstave, priredbe, običaje, obrede, crkvene obrede i razna klasična sportska događanja (Gredičak, 2009).

Prirodnu baštinu čine prirodni oblici koji se sastoje od fizičkih i bioloških formacija koje su vrijedne s estetskoga ili znanstvenog stajališta. Isto tako u prirodnu baštinu ubrajaju se i prostori na kojima obitavaju ugrožene vrste biljaka i životinja. Pri tome prirodna baština treba sadržavati izvanredne i rijetke prirodne fenomene ili značajne ostatke koji govore o fazama evolucije zemlje (*Hrvatska enciklopedija*, 2021).

Baština posjeduje kulturne vrijednosti koje proizlaze iz raznolikih socijalnih struktura društva, idejnih, religioznih, moralnih i drugih utjecaja i uvjeta što stvara povoljno tlo za razvoj intrakulturalnog pristupa ovoj tematici (Kovačević, 2014). Upravo zbog raznolikosti područja koje predstavljaju kulturna i prirodna baština te materijalna i nematerijalna baština, vrijednost baštine može se razumjeti kroz sljedeće karakteristike: estetska vrijednost (ljepota koja se definira u estetskom smislu); simbolička vrijednost (govori o etničkom identitetu zajednice: povijesna iskustva i doživljaji, odgojno-obrazovna funkcija); duhovna/vjerska vrijednost (lokaliteti i mjesta vezana uz religije); društvena vrijednost (zajedničke vrijednosti i vjerovanja koja stvaraju koheziju u društvenoj zajednici); povijesna vrijednost (vrijednost artefakata naslijeđenih iz prošlosti); vrijednost autentičnosti (karakteristike baštine); znanstvena vrijednost (istraživanje baštine) (Matečić, 2016). Raznolikost, multidisciplinarnost i interkulturni pristup svih navedenih elemenata baštini iskazuje se u suvremenom životu kroz dugoročne procese povijesnog razvoja i života na nekom prostoru. Multidisciplinarnost baštini omogućuje istraživanja baštine kroz različite znanstvene diskurse.

Mnogobrojne kulturne dimenzije i karakteristike baštine izravna su posljedica znanja i mudrosti kojima su raspolagali ljudi u vremenu i na prostoru na kojem je baština sačuvana. Ljudska i moralna obveza je prenošenje baštine novim naraštajima. Baština akumulirana i stvarana kroz stoljeća u narodu stvara zavičajnu mudrost. Zavičajnu mudrost možemo definirati kao supstrat kulturne baštine jer iz nje možemo iščitati odgovore na mnoga suvremena pitanja. U vrijeme globalizacije zavičajna mudrost neki narod ili zajednicu identificira prema zajedničkim značenjima i simboličkim vrijednostima koji su bitni za kulturni

opstanak zajednice, odnosno opstanak naroda na nekom prostoru (Mijatović, 2005).

Hrvatski prostor bogat je prirodnom i kulturnom baštinom koja govori o hrvatskom identitetu i kontinuitetu na ovim prostorima. Mnoge zemlje i narodi posjeduju bogatu kulturnu baštinu, no malo je zemalja ove veličine koje se mogu pohvaliti toliko bogatom prošlošću prvenstveno zbog povijesnih mijena i kontinuiranog života još od pretpovijesti na ovim prostorima. Na listu europske i svjetske baštine UNESCO je uvrstio niz spomenika, lokaliteta i skupina građevina te manifestacije iz čega možemo zaključiti kako je svjetska zajednica prepoznala vrijednosti hrvatske kulturne baštine.

Održivi razvoj, strategija razvoja društva u suvremenom svijetu

Ideja održivog razvoja postala je 1990-ih godina važna razvojna vizija društva odnosno nova razvojna društvena paradigma. Problematika održivog razvoja zanimljiva je mnogim znanstvenicima, od sociologa i filozofa do politologa i ekonomista, a zadnjih godina posebno je atraktivna autorima u području ekologije te odgoja i obrazovanja. Koncept održivog razvoja sve se češće spominje u različitim područjima života, a složenost pojma često izaziva stručne i znanstvene polemike (Buzov *et al.*, 2020). Koncept održivog razvoja upozorava na neadekvatna ponašanja čovjeka u suvremenom svijetu u kojemu potrošnja materijalnih dobara i brza zarada te suvremena proizvodnja ostavljaju teške posljedice na cjelokupni okoliš, ali i na čovjeka kao dio prirode. Uz to, brojni ekološki problemi stvaraju sve veći jaz između bogatih i siromašnih.

Pojam ‘održivi razvoj’ pojavio se prvi put kod Kirna (2000). Ideja održivog razvoja javlja se otprilike istovremeno s idejom neoliberalnog kapitalizma 1980-ih godina (Drljača, 2012). Kao koncept definiran je 1987. godine u jednom od komparativnih izvještaja Svjetske komisije za okoliš i razvoj pod predsjedanjem Gro Harlem Brundtland, tadašnje norveške premijerke (Pavić-Rogošić, 2010). Izvještaj je postao poznat kao ‘Brundtland izvještaj’ pod nazivom *Naša zajednička budućnost*. Pet godina kasnije, 1992. godine, održana je svjetska konferencija Ujedinjenih naroda u Rio de Janeiru o okolišu i razvoju (United Nations Conference on Environment and Development, UNCED) gdje je kon-

cept održivog razvoja na globalnoj i lokalnoj razini postao prepoznat kao razvojna društvena paradigma. Model održivog razvoja shvaćen je kao društveni razvoj. Istaknuta je i obveza očuvanja zajedničkog okoliša, uključujući socijalne i ekonomske dimenzije (Schreiber i Siege, 2016). Konferencija je definirala ‘održivi razvoj’ kao ravnotežu između gospodarskog rasta i racionalnog korištenja prirodnih resursa.

Schreiber i Siege (2016) ističu kako je konferencija u Riju iznjedrila dokument *Agenda 21* koji donosi akcijski program za 21. stoljeće vezan uz održivi razvoj na svjetskoj razini. *Agenda 21* daje razvojne smjernice prema usmjerenom održivom razvoju za pojedince, poslodavce i vladine organizacije koji će pomoći društvu da vodi brigu o održivom razvoju. U dokumentu se posebna pozornost posvećuje: 1) socijalnoj i ekonomskoj dimenziji razvoja zemlja u razvoju (siromaštvo, integracija okoliša i razvoja...), 2) očuvanju i managementu prirodnih i antropogenih dobara (pitka voda, otpad, kanalizacija, bioraznolikost...), 3) jačanju uloge određenih ranjivih skupina u društvu (žene, djeca i mladež...), 4) načinu implementacije (financije, transfer tehnologije, znanost, obrazovanje, informacije...) (Pavić-Rogošić, 2015). Sljedeći dokument u kojemu su definirani ciljevi održivog razvoja do 2015. godine bila je *Milenijska deklaracija* koju je valorizirala Opća skupština Ujedinjenih naroda 2000. godine (Raditya-Ležaić *et al.*, 2018). Ciljevi *Milenijske deklaracije* UN-a pretočeni su u osam milenijskih razvojnih ciljeva u zajedničkoj borbi protiv siromaštva:

»... iskorijeniti ekstremno siromaštvo i glad, postići univerzalno osnovno obrazovanje, promovirati ravnopravnost spolova i osnažiti žene, smanjiti stopu smrtnosti djece, poboljšati zdravlje majki, boriti se protiv HIV/AIDS-a, malarije i drugih bolesti, osigurati održivost okoliša, razviti globalno partnerstvo za razvoj.« (Pavić-Rogošić, 2015, 2)

U novom dokumentu *Transforming our World: 2030 Agenda for Sustainable Development (Agenda 30)*, usvojenom na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 2015. godine, nalaze se novi ciljevi održivog razvoja do 2030. godine. Novi program sa 17 ciljeva poziva na revitalizaciju globalnog partnerstva, na zaštitu planeta, okončavanje siromaštva kako bi se osiguralo blagostanje i mir. Navedeno je neostvarivo bez globalnog partnerstva koje obuhvaća sudionike iz svih segmenata društva, od vlade i akademske zajednice do medija i građana (Gudelj, 2019).

U znanstvenoj literaturi prisutno je mnogo definicija održivog razvoja, a najčešća definicija je ona spomenute Komisije Ujedinjenih naroda iz 1987. godine u kojoj održivi razvoj pretpostavlja proces stvaranja ravnoteže između okolišnih ekoloških zahtjeva i onih gospodarskih i socijalnih, a u svrhu zadovoljavanja potreba sadašnje generacije, bez ugrožavanja mogućnosti generacija koje dolaze da zadovolje svoje potrebe (Pavić-Rogošić, 2015). Drugim riječima,

»... održivi razvoj definira se kao zamišljeni globalni način razvoja kojega osvijesteni socijalni akteri temelje na procesu zadovoljavanja ljudskih potreba i sredstava za zadovoljavanje tih potreba, a kojega sustavne posljedice nisu uništavanje i smanjivanje kvalitete prirodnih osnova života.« (Lay, 2007, 1033)

Pravdić (2001) o održivom razvoju govori kao o rastu koji ne uništava kapacitet ekosustava, nego omogućuje materijalne boljtitke i bolji život. Princip održivog razvoja podrazumijeva integrirani pogled na razvoj ljudskog društva koji pretpostavlja poboljšanje kvalitete života i obuhvaća sljedeće dimenzije održivosti: gospodarski ekonomski razvoj, društvenu odgovornost i ekološku osviještenost. Kako bi se ostvario željeni napredak društva, dimenzije održivosti trebaju biti direktno povezane.

Koncept održivog razvoja definirao je svoje ciljeve kroz različite dokumente, a u povijesnom razvoju koncepta sudjelovale su različite institucije koje kontinuirano rade na realizaciji ciljeva održivog razvoja. Tijekom povijesnog razvitka, koncept se prilagođavao zahtjevima globalizacije, ali temeljna načela ostala su nepromijenjena (Klarin, 2018). *Agenda 21* u članku 8. traži od nacionalnih država da osmisle strategije za održivi razvitak (NSOR) koje bi uskladile sektorske ekonomske politike, socijalne politike i politike zaštite okoliša te postojeće nacionalne planove (*Spasimo Biševo*, 2019). U skladu sa zahtjevima *Agende 21*, Hrvatska je donijela *Strategiju održivog razvitka* koja je temeljni dokument održivog razvoja u Hrvatskoj, izglasan u Hrvatskom saboru u veljači 2009. godine. Donošenje ove strategije bio je jedan od uvjeta koje je u pretpristupnom procesu Hrvatska morala zadovoljiti kako bi postala punopravna članica Europske unije (Matešić, 2009).

Koncept održivog razvoja i njegova primjena u svakodnevnom životu složen je proces i ovisi o lokalnim zajednicama. Izazov za koncept

održivog razvoja je transformacija obrazovnog sustava koji je smješten u konkretan društveni kontekst (Sterling, 2004).

Kulturna baština, održivi razvoj i odgoj i obrazovanje za baštinu

Tehnološki napredak, ekonomska nejednakost, siromaštvo, globalizacija, uništavanje ekosustava, izloženost novim prirodnim katastrofama itd., pred odgoj i obrazovanje djece i mladih u 21. stoljeću postavljaju nove ciljeve te potrebu za novim znanjima, vještinama i vrijednostima nužnima za pokretanje društva u progresivne sfere održivosti i opstanka. Održivi razvoj pretpostavlja empatičnost, pravednost, suradnju, zajedničku odgovornost i jedino je na takvim temeljima moguće ostvarivati održivost na svjetskoj razini.

U osam razvojnih globalnih ciljeva *Milenijske deklaracije* koji su obilježili vrijeme do 2015. godine, između ostalih ciljeva spominje se i obrazovanje. U novom programu globalnog razvoja do 2030. godine, koji su usvojile države članice Ujedinjenih naroda u New Yorku 2015. godine, u 17 ciljeva održivog razvoja kao i ranije poseban naglasak stavljen je na obrazovanje, odnosno ističe se važnost inkluzivnog, kvalitetnog i cjeloživotnog obrazovanja (UNESCO, 2017). Drugim riječima, kao razvojni cilj podrazumijeva se »osigurati uključivo i kvalitetno obrazovanje te promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja« (Pavić-Rogošić, 2015, 7). U kvalitetnom obrazovanju ističe se kako je ključno da učenici steknu znanja i vještine nužne za promociju održivog razvoja,

»... uključujući kroz obrazovanje za održivi razvoj i održivi stil života, ljudska prava, ravnopravnost spolova, promicanje kulture mira i nenasilja, globalno građanstvo i uvažavanje kulturne raznolikosti te doprinosa kulture održivom razvoju.« (UN, 2015, 21)

Govoreći o hrvatskoj obrazovnoj politici, još 1993. godine Lay je naveo da bi Hrvatska trebala krenuti putem održivosti te mudro koristiti svoje prirodne resurse. Također je iznio načelnu hipotezu kako je obrazovanje za okoliš izuzetno potrebno u godinama koje slijede te da društvo takvo obrazovanje treba prepoznati kao iznimno društveno korisno (Lay, 1993). Prepoznavanje obrazovanja za okoliš u kontekstu institucionalnog obrazovanja ostvareno je u suvremenom kurikulumu.

U odgoju i obrazovanju za održivi razvoj sve se više inzistira na holističkom i transformativnom doživljavanju navedene tematike, a ciljevi obrazovanja za održivi razvoj ostvaruju se kroz pedagoške pristupe koji traže aktivnost subjekata koji u obrazovanju sudjeluju, što uključuje participaciju, iskustveno učenje, osobno angažirano djelovanje i refleksiju (Rychen 2003, prema Vukelić, 2020).

Jedan od vrlo značajnih primjera obrazovanja za promjene je obrazovanje za okoliš i održivost društva. Republika Hrvatska kulturno i civilizacijski pripada europskom kulturnom krugu te se pokušava uskladiti s normama, praksama i iskustvima u problemima održivosti. Prepoznajući značenje ove teme, Hrvatska je 2019. godine donijela novi *Nacionalni kurikulum* koji utvrđuje načela, vrijednosti te opće-obrazovne ciljeve i sadržaje za odgoj i obrazovanje djece i mladih od rane i predškolske dobi dio završetka srednjoškolskog odgoja i obrazovanja. U Republici Hrvatskoj *Nacionalnim kurikulumom međupredmetne teme Održivi razvoj* definiraju se očekivanja i ishodi koji se postavljaju pred učenike i odgojno-obrazovne djelatnike, a kurikulumski dokumenti stavljaju u međuovisnost tri dimenzije održivosti: okolišnu, društvenu i ekonomsku održivost. Cilj međupredmetne teme ‘Održivi razvoj’ je pripremiti učenike za osobno i angažirano djelovanje u društvu radi postizanja osobne i opće dobrobiti. Tema se razvija kroz tri domene – Povezanost, Djelovanje i Dobrobit – koje su međusobno primjereno integrirane (MZO, 2019). Ciljevi učenja i poučavanja međupredmetne teme ‘Održivi razvoj’ govore o važnosti stjecanja znanja o međuodnosu između ljudi i okoliša te razvijanju kritičkoga mišljenja, kao i osobne i društvene odgovornosti za održivi razvoj i shvaćanje održivosti. Unutar ove međupredmetne teme razmatraju se i loše posljedice ljudskoga djelovanja na prirodu te se traže kreativna razmišljanja u rješavanju navedenog problema. Nadalje, svrha ove međupredmetne teme je utjecaj na razvoj empatije i odgovornosti prema živim bićima i okolišu. Također, kod učenika se razvija motivacija za osobno aktivno djelovanje za dobrobit okoliša i ljudi u školi i društvu s ciljem pronalženja inovativnih načina rješavanja problema. Razvijanje osobne odgovornosti prema generacijama koje dolaze, odnosno razvoj kritičkog razmišljanja orijentiranog prema budućnosti možemo pronaći kao cilj ove međupredmetne teme, što će doprinijeti stvaranju društva temeljnoga na održivosti. Tri domene kurikuluma održivog razvoja međusob-

no dobro koreliraju unutar same teme, a pretpostavljaju povezivanje s različitim nastavnim predmetima. *Povezanost* se očituje u stvaranju svijesti o povezanosti svjetskih ekosustava s prirodnim resursima. U domeni *Djelovanje* nastoji se potaknuti djecu i mlade da se znanjem i vještinama, iskustveno učeći, aktivno i reflektivno te osobno angažirano uključe u svijet koji se neprestano mijenja. Domena *Dobrobit* ističe važnost poticajne okoline za postizanje dobrobiti na osobnoj, ali i na društvenoj razini (MZO, 2019). Održivi razvoj i kulturna baština podrazumijevaju edukaciju jer je znanje važan faktor u razvijanju svijesti o održivom razvoju i kulturnoj baštini. Odgojno-obrazovni proces ostvaruje se primarno u odgojno-obrazovnim institucijama koje u svojim kurikulumima upotpunjuju i podižu kvalitetu pedagoškog procesa u korelaciji i integraciji različitih nastavnih predmeta.

Kulturna baština, održivi razvoj te odgoj i obrazovanje za baštinu tri su povezana i vrlo kompleksna pojma. Kulturna baština kao kolektivno pamćenje društva pridonosi cjelovitom razvoju djece i mladih. S druge strane, održivi razvoj potreban je kulturnoj baštini kao element koji će osigurati mogućnosti za njezino očuvanje. Odgoj i obrazovanje za baštinu u sebi uključuje: znanja o baštini, zaštitu baštine, razvoj identiteta i shvaćanje kako gospodarski razvoj naše zemlje ovisi jednim dijelom o baštini i održivom razvoju, posebno u području turističke djelatnosti. Povezivanje baštine i održivog razvoja s kreativnošću stvara nove odnose u odgoju i obrazovanju za baštinu i održivi razvoj. Integriranje baštinskih sadržaja doprinosi holističkom i transformativnom obrazovanju unutar kojega se navedeni sadržaji isprepliću i nadopunjuju kroz kurikulumske ciljeve različitih nastavnih predmeta, kao što su likovna i glazbena kultura, hrvatski jezik, povijest, priroda i društvo, biologija, sociologija, zemljopis te izborni predmet vjeronauk. Umrežavanje različitih vrsta znanja o baštini nužno je jer doprinosi stjecanju novog načina razmišljanja o kulturnim sadržajima o kojima djeca i mladi primarno ne razmišljaju. Znanja o baštini učenici mogu usvajati i usvajaju kroz različite navedene nastavne predmete tako da obrazovna komponenta u institucionalnom obrazovanju nije upitna. Učenike treba aktivno odgajati za baštinu tako da im razvijemo osjećaj za vrednote baštine još od predškolske dobi koja je, kao što ističe Ivon (2007), univerzalni odgojitelj.

Slika 1. Paralelizam kulturne baštine, održivog razvoja i odgoja i obrazovanja za baštinu (izradile autorice)

Kada govorimo o aktivnom pristupu kulturnoj baštini, možemo izdvojiti tri načina djelovanja: a) odgoj i obrazovanje stanovništva, b) samooobrazovanje pojedinca, c) sustavan odgoj i obrazovanje u osnovnoškolskim, srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama (Rosić, 2005, 272). Dakle, odgoj i obrazovanje način je pristupa baštini. Ukoliko je moguće, već od predškolske dobi potrebno je vrijednosno govoriti djeci o baštini kako bismo ih motivirali na emocionalno, ali i intelektualno doživljavanje baštine kao zajedničkog dobra. Tako odgoj baštinom i za baštinu može postati dijelom cjeloživotnog obrazovanja još od najranije dobi. O kulturnoj baštini u sustavima obrazovanja ne treba govoriti samo kao o materijalnim ostacima u smislu predmeta koji su sačuvani, nego vrijednosno, te je potrebno ukazati djeci i mladima na zavičajnu mudrost koju u sebi posjeduju materijalni ostaci baštine koji, kada su prepoznati, štite tradicijsku kulturnu baštinu od zaborava (Brajčić i Mrkonjić, 2006).

U odgoju i obrazovanju za baštinu, a koje će pridonijeti održivom razvoju društva, treba obratiti pozornost i na zaštitu baštine jer zaštita okoliša uključuje i kulturnu baštinu i njenu zaštitu unutar koncepta održivosti (UN, 2015). Gubitak kulturnih dobara neprocjenjive vrijednosti zbog nestajanja, propadanja ili nebrige znači osiromašenje baštine ne samo jednog naroda nego svih naroda svijeta. Zaštita i očuvanje kulturne baštine stoga je jedan od aspekata održivog razvoja. Osim klimatskih promjena, kulturna baština izložena je različitim izazovima, kao što su prirodne katastrofe, pljačke, ilegalna trgovina, nedostatak sredstava

ili namjerno uništavanje baštine izazvano ljudskim djelovanjem. Klimatske promjene, kao vanjski agensi propadanja baštine, neizbježne su pojave koje uništavaju prirodnu i kulturnu baštinu. Ranjivost kulturne baštine u svijetu danas je znatno pogoršana zbog ozbiljnijih klimatskih nepogoda, izloženosti materijala starenju, a ponekad i zbog prethodnih zahvata restauracije. Zahtjevi za zaštitom baštine zbog klimatskih promjena postaju sve urgentniji. U aktivnostima za očuvanje baštine moraju se poštivati načela očuvanja Međunarodnog vijeća za spomenike i mjesta (ICOMOS) koji zahtijeva: razumijevanje značenja i poštivanje kulturne baštine, oprez pri intervencijama na baštini, poštivanje autentičnosti, davanje prioriteta preventivnoj i djelotvornoj skrbi, davanje prioriteta minimalnoj intervenciji. Također se inzistira na korištenju izvornih materijala i tehnika, vodi se računa o dizajnu i interakciji između postojećeg stanja i novih intervencija te se ističe važnost redovitog programiranog održavanja. Naglasak u zaštiti baštine stavljen je na multidisciplinarnu mjere, odnosno uočava se nužnost povezivanja vještina i iskustva iz različitih relevantnih disciplina (ICMOS, 2014).

Strategija Europske baštine Vijeća Europe za 21. stoljeće poziva na istraživanje informacija o utjecaju promjene klime na kulturnu baštinu. Klimatske promjene, ubrzanje propadanja baštine, rizik gubitka vrijednosti baštine i nedostatak sredstava problemi su s kojima se susreću organizacije koje brinu o baštini. Navedeni problemi utječu na lokalno i regionalno gospodarstvo, posebno sektor kulturnog turizma, kao i na planiranje mogućnosti korištenja resursa baštine (Council of Europe, 2017). S obzirom na to da su resursi kulturne baštine ograničeni jer su izloženi propadanju, nužno je dovesti u vezu baštinu i održivi razvoj. Svijest o važnosti zaštite baštine ne može se razviti kod djece i mladih bez edukacije te implementacije tema o zaštiti baštine u odgojno-obrazovni proces na svim razinama obrazovanja. Tamo će se usvajati znanja o interpretaciji, prezentaciji i zaštiti baštine te osmišljavati strategije upotrebe tih znanja pri kreiranju sadržaja zaštite baštine. Odgovornost za zaštitu bogate hrvatske kulturne baštine je na nacionalnim i lokalnim državnim institucijama koje se bave zaštitom baštine gdje možemo govoriti o kolektivnoj odgovornosti. Međutim, u susretu s baštinom mora se probuditi i osobna odgovornost koja se temelji na osviještenosti i djelovanju svakog pojedinca. Osviještenost o važnosti zaštite baštine trebala bi se formirati u procesu usvajanja odgojno-obrazovnih tema u

općem obrazovanju posvećenih baštini, ali i održivom razvoju odnosno pametnom i permanentnom upravljanju baštinom.

Pametno gospodarenje baštinom pretpostavlja, kao što smo vidjeli, znanja o baštini i svijest o važnosti zaštite baštinskih sadržaja što možemo uspješno promicati u odgoju i obrazovanju za baštinu. Također, u sustavima odgoja i obrazovanja potrebno je kod djece i mladih izgrađivati svijest o gospodarskim resursima koje baština posjeduje. Uz duhovnu i identitetsku komponentu kulturne baštine, gospodarska komponenta, kao životna potreba utemeljena na gospodarskom razvoju, sve je više naglašena u strategijama gospodarenja baštinom. Dakle, kulturna baština u društvenoj percepciji sve je više prepoznata kao značajan dio gospodarske slike i dinamičan sektor gospodarstva mnogih naroda, što može biti itekako ozbiljan poduzetnički segment na lokalnoj i nacionalnoj razini koja će u budućnosti imati sve važniji udio u hrvatskom i u svjetskom gospodarstvu.

»Kulturna baština jedan je od ključnih resursa neke zajednice koji joj daje identitet, ali i omogućava uključivanje ljudi u sve društvene i ekonomske tokove u suvremenom svijetu.« (Tokić i Tokić, 2020, 69)

Gospodarski razvoj utemeljen na turističkim i kulturnim proizvodima i uslugama omogućuje stvaranje novih profila poslova koji povećavaju broj zaposlenih što ima direktan utjecaj na rast gospodarstva. Samoodrživost objekata kulturne baštine povećava atraktivnost baštinskog dobra, a povećanje broja posjetitelja opet utječe na zapošljavanje novih kadrova i gospodarski rast. Turističke destinacije oplemenjene kulturnim i prirodnim dobrima utječu na rast poduzetništva, a poduzetnicima je potrebno osvijestiti razmišljanja o ekološkoj, sociokulturnoj, ekonomskoj održivosti baštine i održivom razvoju. Kulturna baština u održivom gospodarskom razvoju nalazi se u okviru normi Europske unije i međunarodnih konvencija, Ministarstva kulture te različitih tijela nacionalne i lokalne uprave te civilnog društva i privatnih vlasnika koji se pripremaju za poduzetništvo. Održivi razvoj je normativni koncept u kojemu, kao što je već istaknuto, dominira ideja održivosti te koji pronalazi balans između socijalne kohezije, ekološke stabilnosti i ekonomske učinkovitosti (Cifrić, 2010). Cjeloživotno učenje svakako podrazumijeva i kompetencije za poduzetništvo kako bi pojedinac bio spreman sam se zaposliti i osobno razvijati u društvu znanja, dok odgojno-obrazovni sustav osnažuje i potiče proces usvajanja poduzetničkog

mišljenja i djelovanja (MZO, 2019). Biti poduzetnik u održivom razvoju znači poštovati resurse i dobro njima upravljati, ostvarujući ekonomske potrebe na način da se sačuva integritet prirodnih i kulturnih dobara jer se na njima ostvaruje dobrobit i blagostanje cjelokupne društvene zajednice. Važno je razgovarati o održivosti baštine i gospodarskom rastu u odgoju i obrazovanju za baštinu, poduzetništvo i održivi razvoj.

Isticanje svjetonazora održivosti potaknulo je mnoge zemlje da posegnu u riznice svoje prošlosti te istraže svoje kulturne resurse jer je upravo u njima sačuvan dugotrajan i dugoročan te uravnotežen razvitak održivog društva. Društveno pamćenje kao vrsta kolektivnog pamćenja stvara zavičajnu mudrost, a zavičajna mudrost može se definirati kao kvaliteta znanja, svijest o vlastitom identitetu kao mogućnost zaštite održavanja identiteta u globaliziranom svijetu koji se stalno mijenja. Postmoderna je tematizirala mnoga pitanja vezna uz identitet, kako u području socijalne interakcije tako i u području samopercepcije pojedinca. Kako bi se razumjela povijest, politika i sadašnji trenutak nekog naroda, potrebno je prepoznati društveni identitet kao ono što ga definira i razlikuje od ostalih naroda. Isto tako, pripadnik pojedinog naroda mora u tom narodu pronaći svoje mjesto i zadovoljstvo u pripadnosti određenoj etičkoj skupini. Nacionalni identitet najčešće se definira kao zajednički identitet ljudi koji žive na određenom političkom i geografski definiranom prostoru (Briggs i Copley, 2005). U izgradnji identiteta razlikuju se dva procesa: proces individualizacije kojim se formira osobni identitet čovjeka i proces socijalizacije gdje čovjek usvaja kolektivni identitet i prava i obveze koji iz njega proizlaze. Individualni i kolektivni identitet su isprepleteni i izgrađuju čovjeka kao pojedinačno i društveno biće (Flego, 2010).

Zajedničku potragu za korijenima potiče nacionalni identitet koji pobuđuje kulturnu svijest i samosvijest, a to primjerice znači ponos što pojedinac pripada određenom narodu. Hrvatski kulturni identitet proizlazi između ostaloga iz bogate povijesti, iz zajedničkog kulturnog pamćenja, iz jezika i zajedničkog kulturnog naslijeđa koje su nam ostavili naši predci. Hrvatska kulturna baština nadopunjava i zaokružuje kulturnu baštinu Europe i svijeta bogatom kulturnom podlogom na kojoj su se tijekom vremena izmjenjivali i ispreplitali različiti kulturni utjecaji. Kako bi neko društvo bilo održivo, potrebno je da barem neki njegovi temelji imaju svojstva zajednice. Kulturna baština predstavlja

pravi temelj za održivost zajednice jer izvorište ima u zajedničkom korijenu, zajedničkoj vrijednosti koju smo svi naslijedili. Razmišljajući o kulturnoj baštini i identitetu, ističe se kako baština u formiranju nacionalnog identiteta u procesu socijalizacije pomaže u osnaživanju domoljublja pojedinaca te u prevladavanju krize osobnog i društvenog identiteta (Georgievski i Žoglev, 2014). Nova suvremena tehnologija komuniciranja i globalizacija poništavaju razlike među narodima i navode čovječanstvo na to da se približimo jedni drugima i toleriramo svoje razlike. Istodobno je dobro da u suvremenom svijetu zadržimo svoje različitosti i očuvamo svoje identitete, a time i slobodu pojedinaca i naroda. Pojedinač koji dobro poznaje vlastitu kulturu i prepoznaje svoj identitet uglavnom nema straha pred raznolikom kulturnom razmjenom i u mozaiku različitih naroda svijeta bez problema pronalazi svoje mjesto. Suživot različitih kultura civilizacijska je tekovina i vrijednost koju je potrebno očuvati i za buduće generacije.

U kontekstu odgoja i obrazovanja komunikacija s kulturnom baštinom daje djetetu i mladoj osobi uvid u bogatu povijest i kulturu te bi trebala imati ključnu ulogu u poticanju mladih za njegovanje identitetskih vrijednosti hrvatskog naroda.

»Razumjeti baštinu znači ući u njen komunikacijski kod, u komunikacijsku igru koja u dinamici odnosa oplemenjuje osobnost te ima ključnu ulogu u formiranju kulturnog identiteta.« (Kušćević, 2015, 479)

Uz kulturni identitet treba još naglasiti i osobni i nacionalni identitet koji se kultivira u doticaju s baštinom. Kulturna baština gradi razumijevanje suštine vlastite kulture, a odgojem i obrazovanjem za kulturnu baštinu možemo utjecati na osvještavanje kulturne baštine u globalizacijskim procesima, kao i na razumijevanje, njegovanje, čuvanje i prezentaciju kulturne baštine kao istaknutog dijela nacionalnog i kulturnog identiteta naroda.

Globalni izazovi života u 21. stoljeću u svoje koncepte uključuju kreativnost kao bitan faktor održivosti. Kulturna baština u kreativnoj interpretaciji doprinosi boljem razumijevanju prošlosti, ali pridonosi i društvenoj i gospodarskoj koristi te može promovirati i identitet kroz različite kulturne sadržaje koje nastoji osvijestiti publici. Kulturna baština kao izvor za kreativnu inspiraciju kroz interdisciplinarno podučavanje može između ostaloga i projektno okupiti različite nastavne predmete na svim razinama odgoja i obrazovanja, a svaki nastavni predmet na

inovativan način može dati svoj doprinos i uključiti djecu i mlade u aktivnu kreativnu participaciju i promišljanje baštine. Takvo upoznavanje baštine pruža mogućnosti kreativne reinterpretacije baštinskih sadržaja kroz doživljaje i iskustva mladih generacija, poglavito u sadržajima umjetničkih nastavnih predmeta.

Danas se u razvoju gospodarstva govori o kreativnim industrijama pa Antoš (2018) ističe kako se u suvremenom društvu na razvoj gospodarstva, turizma, urbanoga uređenja i društva općenito, kulturne i kreativne industrije (KKI) doživljavaju u kontekstu razvoja društva. Prema UNESCO-voj definiciji kulturne industrije predstavljaju:

»... različite umjetničke i kreativne proizvode koji stvaraju potencijal za gospodarske prihode kroz eksploataciju kulturnih dobara i proizvodnju robe i usluga temeljenih na kreativnosti i znanju.« (»Creative Industries«, UNESCO)

Termin 'kreativne industrije' počeo se koristiti početkom ovog stoljeća, a podrazumijeva niz postojećih ljudskih djelatnosti, kao i onih koje su nastale pojavom digitalne tehnologije. Mnoge od tih djelatnosti imaju uporište u kulturi. Ovaj se termin i ranije koristio za označavanje umjetničkih djelatnosti – plesa, muzike, filma i vizualnih umjetnosti – premda su ga mnogi umjetnici s gnušanjem odbacivali, odbijajući prihvatiti da se njihova djelatnost karakterizira kao industrija. Iako je naziv možda kontroverzan, kreativne industrije imaju potencijal za regeneraciju gospodarstva i stvaranje radnih mjesta i bogatstva. Iz kreativnih industrija razvija se i kreativna ekonomija koja se temelji se na tome da ljudi koriste svoju kreativnost kako bi povećali vrijednost ideje. U Južnoj Americi odnedavno je nazivaju i »narančasta ekonomija« (*La Economía Naranja*). Objašnjavaju da je naranča, pigment koji se u starom Egiptu koristio za ukrašavanje grobnica faraona, dominantna boja za kulturu, kreativnost i identitet. Međutim, nijedna vlada nije pokušavala strateški promišljati njihov značaj. Iznimka je vlada SAD-a koja je gotovo stotinu godina poticala i podupirala svoju filmsku industriju, ne samo zbog ekonomskog doprinosa nego i zato što širom svijeta prikazuje i promovira američku kulturu, američki stil života i širi utjecaj SAD-a. Iako se kreativne djelatnosti ne daju identificirati kao industrijski »sektor«, sve one imaju zajednički nazivnik: ovisе o kreativnom potencijalu pojedinaca. Sve te djelatnosti ili direktno sudjeluju ili značajno doprinose širokom spektru industrija i profesija, od

reklamiranja do turizma. Postalo je očito da vještine i stil rada kreativnog sektora sve više utječu i na druga privredna područja i nalaze svoje mjesto u korištenju digitalnih tehnologija (Newbigin, *British Council*). Dvadeset godina kasnije gotovo sve vlade svijeta prepoznaju značaj kreativnih industrija i ovaj koncept sve više ustupa mjesto sveobuhvatnijem konceptu kreativne ekonomije. U nekim se zemljama definicije odnose isključivo na umjetnost i kulturu, neke u definiciju uključuju kulinarstvo i gastronomiju, a neke koriste definiciju koja uključuje poslovne djelatnosti kao što su izdavaštvo, softver, oglašavanje i dizajn.¹

U vremenu brze globalizacije mnoge zemlje uočavaju da je kombinacija kulture i trgovine koju predstavljaju kreativne industrije moćno sredstvo za ostvarivanje karakteristične slike po kojoj se zemlja ili grad izdvajaju među brojnim konkurentima. Važnost svjetski poznatih kulturnih simbola, kao što je to Eiffelov toranj u Francuskoj, Taj Mahal u Indiji ili Opera u Sydneyu, proširuje se na cijele kulturne okruge koji spajaju umjetnost i kulturu s komercijalnom aktivnosti: od londonskog Shoreditcha s lokalnim dizajnerskim studijima, tehnološkim biznisima, kafićima i klubovima do ogromnih i prestižnih projekata u koje su uložene milijarde dolara, poput kulturne četvrti West Kowloon u Hong Kongu ili kulturnog središta na otoku Sadiyaat u Abu Dhabiju. U tom kontekstu treba promatrati afirmiranje kulturne baštine naše zemlje koja ima izuzetan potencijal za razvoj kreativnih industrija i specifičnosti koje se mogu dodatno brendirati, a u interakciji s digitalnim tehnologijama kriju neslućen potencijal.

»Svijest o ovom širem značenju odražava publikacija britanske vlade *Creative Britain* iz 2009. godine, gdje se tvrdi da dugoročni uspjeh britanske ekonomije kao domovine kreativnosti i inovacije podrazumijeva djelotvornost dugoročnih politika razvoja kreativnih industrija koje zavise od političkih inicijativa (često na gradskom i regionalnom nivou) u društvenom koliko i ekonomskom domenu, a koje uključuju potrebu radikalnih promjena u načinu planiranja obrazovanja djece.« (Newbigin, *British Council*)

Tijekom pandemije bili smo usmjereni upravo na sadržaje sektora kreativnih i kulturnih industrija: filmove, glazbu, računalne igre i vizualne umjetnosti. Bez tih sadržaja vjerojatno bi nam bilo mnogo teže

¹ Kina planira prijeći s oznake *Made in China* na *Designed in China*. U ekonomiji 21. stoljeća stvaranje intelektualnog vlasništva dragocjenije je od izrade proizvoda.

provesti najkritičniji dio lockdowna. Upravo u takvim trenucima razvidno je da bi taj sektor mogao i trebao biti ključni pokretač nove slike gospodarstva. Sukladno tome, izuzetno je važno pokrenuti stvaranje nove strategije razvoja kreativnih industrija u našoj zemlji. Međutim, nažalost u Hrvatskoj nemamo primjerenu strategiju razvoja sektora kreativnih i kulturnih industrija, slabo smo prihvatili svjetske trendove i promjene paradigme gospodarstva jer Hrvatska ovaj sektor ne poznaje dobro i ne zna što bi s njim. Jedan od svijetlih primjera je Projekt Creapolis – muzeji društva i urbana kreativnost: baština kao izvor inspiracije kreativnim industrijama (2016.–2017.)

»Radi se o dvogodišnjem međunarodnom interdisciplinarnom projektu koji je okupio gradske muzeje i etnografske muzeje iz šest europskih gradova. Cilj projekta bio je promovirati kulturnu baštinu kao izvor za inspiraciju i stvaranje novih suvremenih proizvoda koji omogućuju dostupnost baštine svim vrstama posjetitelja. Sudjelovanjem Etnografskoga muzeja u Zagrebu u projektu omogućeno je uže istraživanje teme kulturnih i kreativnih industrija kao i mogućnost primjene najnovijih muzeoloških metoda koje su usmjerene na aktivno uključivanje publike kroz ko-kreaciju u re-interpretaciju muzejskih zbirki.« (Antoš, 2018)

Razvijanje i poticanje kreativnosti jedan je od značajnih zadataka odgoja i obrazovanja. Za kreativnost bitno je pristupiti i racionalno i iracionalno te prelaziti granice uobičajenog načina razmišljanja, kao i posjedovati sredstva i volju za ostvarenje ideja. Kako ističe Goldstein (2016), kreativnost je pokretač inovativnosti i ključni čimbenik razvoja osobnih, profesionalnih, poduzetničkih i društvenih vještina. U odgoju i obrazovanju djece i mladih uvođenje u spoznaje o značaju kreativnih i kulturnih industrija možemo uspješno implementirati u kurikulum i ostvarivati u okvirima projektne nastave.

Zaključak

U ovome radu pokušali smo predstaviti pojmove ‘kulturna baština’ i ‘održivi razvoj’ te smo željeli istražiti kako navedeni pojmovi koreliraju s područjem odgoja i obrazovanja djece i mladih. Čovjek, kulturna baština i održivi razvoj međusobno su izrazito povezani: čovjek stvara baštinu u koju upisuje svoj kulturni kod dajući joj identitet, a generacije koje slijede trebaju baštinu održavati živom, štiti je i čuvati kako bi na njoj temeljili svoj gospodarski rast, ali i svoj identitet u vremenu kojem

pripadaju. Kako bi se baština očuvala i zaštitila, potrebno je održivo i racionalno gospodarenje baštinom. Nužno je pronaći i kreativna raznolika rješenja za njeno očuvanje i njenu iskoristivost na tragu održivog razvoja. Obrazovanje i odgoj za održivi razvoj i baštinu, očuvanje okoliša i očuvanje baštine te racionalno korištenje navedenoga zaloga je za budućnost. Članak se fokusirao na teorijske aspekte održivog razvoja, baštine i odgoja i obrazovanja, a s obzirom na multidisciplinarnost i interdisciplinarnost koncepta navedenih pojmova smatrali smo vrijednom ovu temu razmotriti iz još jednog kuta gledanja odnosno ukazati na važnost odgoja i obrazovanja za baštinu.

Ako želimo ciljeve održivog razvoja ostvariti na lokalnoj i nacionalnoj, a time i globalnoj razini, potrebno je inzistirati na kreativnosti i inovacijama, unaprjeđenju znanja, potrebno je razmjenjivati iskustva, a u odgoju i obrazovanju utjecati na dobru praksu za opću dobrobit društva. Pri tome je potrebno imati na umu da promjene trebaju početi na individualnoj razini u okvirima odgoja i obrazovanja djece i mladih.

Literatura

- Antoš, Zvezdana (2018), »Projekt Creapolis — Muzeji društva i urbana kreativnost: baština kao izvor inspiracije kulturnim i kreativnim industrijama«, *Etnološka istraživanja*, 23, str. 9–25. <https://doi.org/10.32458/ei.23.1>.
- Brajčić, Marija i Mrkonjić, Anđelko (2006), »Pedagoški aspekti etno-muzeja Slivno«, *Život i škola*, 52(15–16), str. 46–56.
- Briggs, Adam i Copley, Paul (2005), *Uvod u studije medija*, Beograd: Clio.
- Buzov, Ivanka, Cvitković, Elena i Rončević, Nena (2020), »Prema mogućnostima implementacije obrazovanja za održivi razvoj na sveučilištu«, *Socijalna ekologija*, 29(1), str. 3–25. <https://doi.org/10.17234/SocEkol.29.1.1>
- Cattaneo, Marco i Trifoni, Jasmina (2006), *Velika knjiga UNESCO-ove svjetske baštine*, Varaždin: Stanek.
- Cifrić, Ivan (2010), »U povodu godišnjaka Titius: zaštita prirodne i kulturne baštine«, *Godišnjak Titius*, 3(3), str. 243–259.
- Cominelli, Francesca i Greffe, Xavier (2012), »Intangible cultural heritage: Safeguarding for creativity«, *City, Culture and Society*, 3, str. 245–250. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2012.10>.
- Council of Europe (2017), »Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the European Cultural Heritage Strategy for the 21st Century«, u: *Proceedings of the 1278th meeting of the Ministers' Deputies*, Strasbourg, France, 22 February 2017. Dostupno na: <https://rm.coe.int/16806f6a03> [29.05. 2019.]

- Dallen, Timothy J. (2011), *Cultural Heritage and Tourism*, Bristol: Channel View Publications.
- Drljača, Miroslav (2012), »Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja«, *Kvalitet i izvrsnost*, 1(1–2), str. 20–26.
- Flego, Gvozden (2010), »Bilješke uz pojam identiteta«, u: Budak, Neven i Katunarić, Vjieran (ur.), *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 49–62.
- Georgievski, Petre i Žoglev, Zlatko (2014), »Uloga kulture u formiranju osobnog i društvenog identiteta u procesu socijalizacije«, *Godišnjak Titius*, 6–7(6–7), str. 517–528.
- Goldstein, Simona (2016), *Poduzetništvo u kreativnim industrijama*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Gredičak, Tatjana (2009), »Kulturna baština i gospodarski razvitak Republike Hrvatske«, *Ekonomski pregled*, 60(3–4), str. 196–218.
- Gudelj, Ivana (2019), »Stručni prikaz: Ciljevi održivog razvoja – provedba na globalnoj razini i provedbeni status u Republici Hrvatskoj«, *Hrvatske vode*, 27(109), str. 245–251.
- Hicela, Ivon (2007), »Baština – univerzalni odgojitelj«, u: Hicela Ivon (ur.), *Baština umjetnički poticaj za likovno izražavanje djece*, Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, str. 9–21.
- ICOMOS [International Charters for Conservation and Restoration] (2004), *Monuments & Sites*, Vol. 1, ICOMOS: München, Germany.
- Kirn, Andrej (2000), »Održivi razvoj i environmentalističke vrijednosti«, *Socijalna ekologija*, 9(3), str. 149–162.
- Klarin, Tomislav (2018), »The concept of sustainable development: From its beginning to the contemporary issues«, *Zagreb International Review of Economics & Business*, 21(1), str. 67–94.
- Kovačević, Vlaho (2014), »Baština Visovca kao proces prijenosa i sjećanja svetoga«, *Godišnjak Titius*, 6–7(6–7), str. 249–262.
- Kuščević, Dubravka (2015), »Kulturna baština – poticatelj dječjeg razvoja (likovni aspekt)«, *Školski vjesnik*, 64(3), str. 479–491.
- Lay, Vladimir (1993), »Obrazovanje za okoliš u Hrvatskoj. Stanje, problemi i pretpostavke razvoja«, *Socijalna ekologija*, 2(2), str. 257–267.
- Lay, Vladimir (2007), »Održivi razvoj i vođenje«, *Društvena istraživanja*, 16(6(92)), str. 1031–105.
- Maroević, Ivo (2001), »Koncept održivog razvoja u zaštiti kulturne baštine«, *Socijalna ekologija*, 10(4), str. 235–246.
- Matečić, Ingeborg (2016), »Specifičnosti procesa vrednovanja materijalne kulturne baštine u turizmu«, *Acta turistica*, 28(1), str. 73–100.
- Matešić, Mirjana (2009) »Principi održivog razvoja u strateškim dokumentima Republike Hrvatske«, *Socijalna ekologija*, 18(3–4), str. 323–339.

- Mijatović, Antun (2005), »Zavičajna mudrost i kulturna baština«, u: Cambi, Nenad i Mrkonjić, Anđelko (ur.), *Zavičajno blago u funkciji razvoja Zabiokovlja*, Split: Književni krug.
- [MZO] Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2002), *Projekt hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava za 21. stoljeće*. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/Arhiva/19.%20-%2010.2.a.pdf> [7.11. 2021.]
- [MZO] Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019), *Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_152.html
- [MZO] Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019), *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_157.html
- Newbiggin, John, »Šta je kreativna ekonomija«, British Council. Dostupno na: <https://www.britishcouncil.ba/programi/umjetnost/vijesti/kreativna-ekonomija> [17. 10. 2021.]
- Pavić-Rogošić, Lidija (2010), *Održivi razvoj*, Zagreb: ODRAZ.
- Pavić-Rogošić, Lidija (2015), *Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030*, Zagreb: ODRAZ.
- Pereira Roders, Ana i van Oers, Ron (2011), »Editorial: Bridging cultural heritage and sustainable development«, *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 1(1), str. 5–4. <https://doi.org/10.1108/20441261111129898>
- Pravdić, Velimir (2001), »Sustainability and sustainable development: The use in policies and the ongoing debate on these terms«, *Croatian International Relations Review*, 7, str. 93–100.
- Raditya-Ležaić, Anastasya, Boromisa, Ana-Maria i Tišma, Sanja (2018), »Komparativni pregled obrazovanja za održivi razvoj i istraživanje potreba za stručnjacima u Hrvatskoj«, *Socijalna ekologija*, 27(2), str. 165–180.
- Rosić, Vladimir (2005), »Pedagoško značenje muzeja«, u: Cambi, Nenad i Mrkonjić, Anđelko (ur.), *Zavičajno blago u funkciji razvoja Zabiokovlja*, Split: Književni krug, str. 270–285.
- Schreiber, Jorg-Robert i Siege, Hannes (2016), *Curriculum Framework – Education for Sustainable Development*, Bonn: Engagement Global.
- Sterling Stephen (2004), »An analysis of the development of sustainability education internationally: Evolution, interpretation and transformative potential« u: Blewitt John i Cullingford Cedric (ur.), *The Sustainability Curriculum: The Challenge for Higher Education*, London: Earthscan Ltd., str. 43–63.
- Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske. *Spasimo Biševo* (2019). Dostupno na: <https://spasimobisevo.org/strategija-odrzivog-razvitka-republike-hrvatske/> [10. 10. 2021.]
- »Svjetska prirodna i kulturna baština«, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje* (2021), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59130> [5. 10. 2021.]

- Tokić, Ivo i Tokić, Ksenija (2020), »Uloga knjižnica kao komunikacijskog resursa održivog turizma«, *Suvremene teme*, 11(1), str. 69–79.
- UNESCO (2017), *Education for Sustainable Development: Learning Objectives*, Paris. UNESCO. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002474/247444e.pdf> [15. 11. 2017.]
- UNESCO, »Creative Industries«. Dostupno na: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/creativity/creative-industries/> [17. 11. 2021.]
- [UN] United Nations (2015), *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*, A/RES/70/1. Dostupno na: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> [20. 11. 2021.]
- Vukelić, Nena (2020), »Određnice spremnosti (budućih) nastavnika na obrazovanje za održivi razvoj«, *Napredak*, 161(1–2), str. 141–161.

CROATIAN CULTURAL HERITAGE IN INTERACTION
AND THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT:
IMPLEMENTATION IN EDUCATION

Marija Brajčić, Dubravka Kušević

Nations and states build their identity on cultural heritage, which in the public space becomes a symbol of society's collective memory. Cultural heritage has always been understood as a trace of the embodiment of a nation in space and time, that is, in a certain historical context. Also, cultural heritage and its monuments are closely related to identity and regularly contain a series of symbolic messages that demonstrate the history and destiny of the people. Heritage is one of the important factors in the process of globalization, more precisely in the preservation of the identity of an individual nation in that process. The globalization process takes place quickly and therefore it is necessary to quickly and permanently educate oneself about cultural heritage, which is also an important factor in recognizing the tradition and identity of a nation. Quality education is one of the important goals of sustainable development, and it also implies the preservation and presentation of heritage content. The paper examines the connection between cultural heritage, education and sustainable development.

Keywords: *cultural heritage, identity, sustainable development, students, creative industries, curriculum*